

Sinif otağında edilən vəsiyyət

Dil anaların laylosi ilə doğulur, baların nəsihəti ilə böyüyür, şairlərin misralarında cilalanır. Ana dili işa bir millətin vicedanı, varlığı, tarixi və gələcəyidir. Mənim üçün doğma dilim həm də bir insanın - Fatma müəllimin səsində yaşayışın sonsuz dünyadır. Məktəb illərində sinif otağında oturub ilk dəfə onun səsini eşidəndə ana dilimdəki sehri hiss etdim. O danışanda sanki hər söz qızıl saplarla toxunur, hər cümlə incə naxış kimi könlərlərə işlənirdi. "Dil sadəcə sözlərin bir araya gəlməsindən ibarət deyil", - deyirdi Fatma müəllim. "O, millətin qəlbindən süzülüb gələn ən dərin duyğuların aynasıdır".

Doğrudan da dilimizi qorumaq, onu yaşatmaq məhz elə özümüzü yaşatmaq deməkdir. Bir xalq öz dilini unudanda kökündən qopmuş ağaç kimi quruyur, külək onu hara gəldi sovrur. Fatma müəllim də bizi buna inandırırdı. O, hər dərsində qəlbimizdə ana dilinə sevgi toxumu əkirdi. Bize dilimizin qədimliyindən, onun Şah İsmayılin fərmanlarında qürurla boy göstərməsindən, Füzulinin qəlbində eşqə dönməsindən, Vaqifin, Sabirin, Cəlil Məmmədquluzadənin dilində xalqın hayqirtisina çevriləməsindən danışındı. O, bizə təkcə danışmayı, yazmayı yox, həm də oxumağı öyrədirdi. Deyirdi ki, insan doğma dilində kitab oxumasa, o dili həqiqətən duya bilməz. "Siz ana dilinizdə kitab oxuya sənki öz kökünüze qayıdırınsınız. Dildəki hər söz, ifadə, bənzətmə sizin ruhunuzun güngüsündür. Nizamının misralarında gəzəndə tarixə səyahət edirsiniz, Məmmədquluzadənin satirasında xalqınızın taleyini görürsünüz, Mirzə Cəlilin üşyanını oxuyanda elə bil ki, öz üzəriniz hayqırır", - deyirdi həmişə. Bize öyrədirdi ki, ana dilində oxumaq sadəcə mətnləri anlamış deyil, ruhun dərin qatlara enməkdir. Həqiqətən də o dildə ilk dəfə Füzulini oxudum, Sabirin satirasını başa düşdüm, Cavidin romantikasına büründüm. Ən maraqlı günlər isə inşa yazdığımız günlər idi. Fatma müəllim bize sadəcə mövzu verirdi, o, bizi düşündürdü. Deyirdi ki, söz əger qəlbinizdən süzülməyib, kağıza yazımağa dəyməz. O, yazımağa məcbur etmirdi, bizdə sözə sevgi yaradırdı. İlk dəfə məni yanına çağırıb inşamı oxuyanda gözlərində qürur görmüşdüm. Asta səslə demişdi ki, sən yazmalsan. Söz sənin qəlbində yaşayır. Heç vaxt yazımaqdan qorxma. Bəlkə də o gün bu cümləni eйтməsəydim, jurnalist olmağa qərar verməzdəm. O, mənə yazmaq istəyini oyadı. İndi hər dəfə yazı masama oturanda sanki hələ də onun səsini eşidirəm: "Düşün, hiss et, yaz!" Çünkü müəllimimdən həm də onu öyrənmişəm ki, doğma dildə yazmaq, oxumaq, danışmaq vərdiş deyil. Bu, kimliyimizi qorumaqdır, dilimizi yaşatmaq həm də tariximizi mühafizə edərək xalqımızın səsini gələcəyə çatdırmaqdır. Yeni mən bu gün anlayıram ki, Fatma müəllimin dediyi hər söz, çəkdiyi hər misal, gətirdiyi hər bənzətmə əslində bir vəsiyyət idi - dilimizi unutmayaq, onu sevək və qoruyaq!

Lakin bu da faktdır ki, tarix boyunca bir çox xalq ana dillərini itirmək təhlükəsi ilə üzləşib, bəziləri bu dildə danışmaq hüququndan məhrum edilib. Məhz buna görə də Birleşmiş Millətlər Təşkilatının Təhsil, Elm və Mədəniyyət Təşkilatı olan UNESCO 1999-cu ildə 21 fevralı Beynəlxalq Ana Dili Günü kimi təsis edib. Bu günün yaranma tarixi də faciəli, lakin ibretamız bir hadisə ilə bağlıdır. 1952-ci ildə Pakistan hökuməti benqal dilini rəsmi dövlət dili kimi tanımamaq qərarına gələndə Banqladeşin (o dövrü Şərqi Pakistanın) vətəndaşları etiraz etdi. 21 fevralda Dəkkə şəhərində tələbələr ana dillərinin rəsmi status qazanması üçün nümayiş keçirdilər. Təəssüf ki, bu dinc etirazlar qanlı şəkilədə yatırıldı və bir neçə tələbə hökumət qüvvələ-

ri tərəfindən qətlə yetirildi. Onların bu fədakarlığı nəticəsində benqal dili sonradan rəsmi status qazandı. Bu hadisə həm də onu göstərdi ki, dil təkcə ünsiyyət vasitəsi deyil, həm də azadlığın, müstəqilliyin və milli kimliyin rəmziidir. Məhz bu səbəbdən 21 fevral tarixi Beynəlxalq Ana Dili Günü elan edildi və o vaxtdan bəri bu gün dünəyanın müxtəlif ölkələrində ana dilinin qorunması və inkişafı naminə qeyd olunur. Bu da çox vacibdir. Çünkü hazırda dünyada 7 mindən çox dil mövcuddur, lakin onların təxminən yarısı yox olmaq təhlükəsi ilə üz-üzədir. Qloballaşma, kütləvi miqrasiya və bəzi ölkələrdə dominant dillərin üstünlük təşkil etməsi nəticəsində kiçik xalqların dilləri unudulur. Dilin məhvi isə bir mədəniyyətin, düşüncə tərzinin, tarixi yaddaşın silinməsi deməkdir. Əgər bir millət öz dilini qoruyub saxlaya bilmirsə, o, yavaş-yavaş öz kimliyini də itirməyə başlayır. Bu baxımdan, Beynəlxalq Ana Dili Günü bize dilimizin dəyərini xatırladır və onu qorumağın vacibliyini vurğulayır.

Azərbaycanda da bu gün xüsusi olaraq qeyd edilir. Çünkü ana dilimiz tarix boyu müxtəlif çətinliklərdən keçib, təzyiqlərə məruz qalıb. Onun tarixi dörd böyük mərhələyə bölünə bilər. Birinci, XI-XVIII əsrləri əhətə edən orta əsrlər dövrüdür. Bu dövrə Azərbaycan dili yazılı ədəbiyyata çevriləməyə başladı. Böyük söz ustadları ana dilimizi poeziyanın incisine əvvələr qeyd ediblər. Xalq arasında isə Azərbaycan dili ünsiyyət vasitəsi kimi geniş yayıldı. İkinci dövr XIX-XX əsrin əvvəlləri hesab oluna bilər. Çar Rusiyasının tərkibində olduğumuz dövrə Azərbaycan dili dövlət idarəciliyində və rəsmi sənədlərdə ikinci planda qalmışdı. Buna baxmayaraq, Mirzə Fətəli Axundzadə, Cəlil Məmmədquluzadə, Üzeyir Hacıbəyli və digər maarifçilər milli dilin inkişafına çalışıb, teatr, mətbuat və ədəbiyyat vasitəsilə onun istifadəsini genişləndirirdilər. 1918-ci ildə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti qurulduğdan sonra Azərbaycan dili rəsmi dövlət dili elan edildi və təhsil, idarəetmə, mətbuat sahələrində geniş istifadə olunmağa başladı. 1920-1991-ci illər Sovet İttifaqı dövründə isə Azərbaycan dili ikinci plana keçdi. 1937-ci ildə Azərbaycan əlif-bası ərəb qrafikasından latına, 1940-ci ildən isə kiril qrafikasına dəyişdi. Rus dili dominant mövqedə idi və bir çox sahələrdə Azərbaycan dilinin rolü məhdudlaşdırılmışdı. Buna baxmayaraq, xalqımız dilini qorumağa davam edirdi. Sonnun mərhələ isə müstəqillik illəri hesab oluna bilər. Azərbaycan dilinin qorunması və inkişafı yolunda ulu öndər Heydər Əliyevin xidmətləri var. Ümummilli lider sovet dövründə Azərbaycan rəhbəri olduğu zaman belə dilimizin dövlət dili statusunun qorunması üçün ciddi addımlar atdı. 1978-ci ildə qəbul edilən Azərbaycan SSR Konstitusiyasında Azərbaycan dilinin rəsmi dövlət dili olması haqqında müddəanın yer alması məhz onun siyasi iradəsi və qətiyyətinin nəticəsi idi. Bu, o dövr üçün böyük bir nailiyyət idi, çünkü Sovet İttifaqında əksər respublikalar üçün belə bir hüquq tanınmadı. Heydər Əliyev 1993-cü ildə Azərbaycanın dövlət rəhbəri kimi fealiyyətə başladıqdan sonra da dilimizin inkişafı və qorunması istiqamətində mühüm addımlar atdı. 1995-ci ildə qəbul edilən Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında Azərbaycan dilinin dövlət dili olması rəsmən təsbit olundu. Bundan sonra dövlət qurumlarında, təhsil sisteminde, mətbuatda Azərbaycan dilinin tam hüquqlu şəkildə işlədilməsi üçün qanunlar qəbul edildi. 1996-ci ildə "Dövlət dili haqqında" Qanunun hazırlanması tapşırıldı və 2001-ci ildə Azərbaycan dilinin latin qrafikali əlifbaya keçidi tam başa çatdırıldı. Bu dəyişiklik dilimizin milli kimliyinin qorunması baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır. Heydər Əliyev bu barədə deyirdi: "Azərbaycan dili xalqımızın milli sərvətidir və bu sərvəti qorumaq hər bir vətəndaşın borcudur".

Bunların nəticəsində Azərbaycan dili bu gün güclü və inkişaf edən dildir. Lakin qloballaşma, texnologiyaların sürətli inkişafı və xarici dillərin təsiri nəticəsində bəzi problemlərə də qarşılaşır. Məsələn, ingilis və rus dillərinin geniş yayılması, xüsusi sosial mediada və gündəlik ün-

siyyətdə Azərbaycan dilinə yad üslub və sözlərin daxil olmasına səbəb olur. Eyni zamanda elmi, texniki və bəzi peşəkar sahələrdə Azərbaycan dilində kifayət qədər resursların olmaması bu sahələrdə rus və ingilis dillərinin üstünlük təşkil etməsinə gətirib çıxarıb. Bir başqa problem reklamlarda, televiziya verilişlərində və mətbuatda bəzən Azərbaycan dilinin norma və qaydalarına əməl olunmamasıdır. Bu problemlərin qarşısını almaq üçün Azərbaycan dövləti müxtəlif tədbirlər görür. Prezident İlham Əliyevin Sərəncamı ilə "Azərbaycan dilinin saflığının qorunması və dövlət dilinin işləkliliyinin artırılması haqqında" Dövlət Proqramı qəbul edilib. Söyügedən layihənin məqsədi dilimizin düzgün işlədilməsini təmin etmək, yeni elmi və texniki terminlərin Azərbaycan dilinə uyğunlaşdırılmasını sürətləndirməkdir. Hökumətin atdığı addımlardan əlavə, dilimizin qorunması, inkişaf etdirilərək gələcək nəsillərə ötürülməsi vətəndaşların vəzifəsidir. Odur ki, kitab oxumaq, düzgün danışmaq, ədəbi dildə yazmaq və yeni nəslə ana dilini sevdirərək öyrətmək her birimizin bu yolda atılmalı olan vacib addımlardır.

Unutmayaq ki, dilimiz günəş kimidir, millətimiz nuruna bələyir. O, dənizə bənzəyir, tariximizin sərvətlərini öz dərinliklərində yaşadır. Ana dilimiz torpaq kimi bizi kökümüzə bağlayır. Bunun fonunda Ana Dili Gündəne Fatma müəllimin səsi qulağımda səslənir: "Dilinizin qədrini bilin. Ona sahib çıxın, çünkü siz onu qorusanız, o da siz yaşadacaq!".